

FRITT ORDS PRIS 2019: Natur og Ungdom og Greta Thunberg

Tale ved Fritt Ords styreleder Grete Brochmann

Kjære prismottakere: Natur og Ungdom ved Gaute Eiterjord og Greta Thunberg. Kjære gjester.

Det er med stor glede vi har invitert til denne seremonien i anledning Fritt Ords Pris for 2019. I begrunnelsen for prisen legger vi vekt på prismottakernes viktige bidrag til å gjøre klima- og miljødebatten handlingsrettet og mobiliserende. De har rettet oppmerksomheten mot naturens tålegrense, den kloden ungdomsgenerasjonen skal arve – om litt. Kunnskapen er der – sannsynliggjort over enhver rimelig tvil. Prisvinnerne mobiliserer ungdom som pressgruppe for raskere handling, gjennom debatt og aksjon, og tar dermed i bruk ytringsfriheten med ny kraft og målbevissthet.

Foranledningen til årets pris er skolestreikene. Streik er en sterk ytringsform, og har i dette tilfellet vist seg å være overveldende effektivt for å skape bevissthet og oppmerksomhet om et sammensatt og komplisert tema.

Det hele begynte i august i fjor, med at Greta Thunberg – som nettopp hadde begynt i 9. klasse på Bergshamra skole utenfor Stockholm – bestemte seg for å streike fram til det svenske riksdagsvalget i september. Etter en sommer med hetebølge og skogbranner krevde hun at Sverige reduserte karbonutslippene i tråd med Paris-avtalen. I stille protest satt hun med plakaten «Skolstrejk för klimatet» på bakken foran Riksdagsbygningen, og begynte en prosess som i løpet av kort tid har fått en rekkevidde de færreste kunne forestille seg. Etter valget fortsatte Greta Thunberg streiken hver fredag – alene og uten noen organisasjon i ryggen – til stigende oppmerksomhet og undring. Etter hvert har Greta Thunbergs demonstrasjon spredt seg i høyt tempo til alle hjørner av kloden. Skolestreiken i mars i år aktiviserte over 1,8 millioner ungdommer i mer enn 130 land i byer som London, Berlin, Brussel, Sydney, Seoul og Tokyo.

Sitt-ned-aksjonen fikk betydning i den grad at Thunberg har blitt gitt talerstol i en rekke sentrale internasjonale fora som FNs klimatoppmøte i Katowice, World Economic Forum i Davos, EU-kommisjonen m.fl. Hun ble i desember i fjor betegnet som en av klodens 25 mest

innflytelsesrike tenåringer av Time Magazine. På 8.mars i år ble hun kåret til Sveriges viktigste kvinne, og hun er til og med nominert til Nobels fredspris. Greta Thunberg har skapt seg et ytringsrom som enkeltmenneske, og på kort tid fått globalt gjennomslag.

Alt dette er både viktig og veldig imponerende. For oss i Fritt Ord har Greta Thunbergs lavmælte, insisterende saklighet og motstandskraft i offentlighetens kastevinder vært vesentlig. Når hun holder taler, er hun svært godt forberedt og snakker i et direkte og enkelt forståelig språk: «You are stealing my future.» Hun har innhentet hjelp fra fagfolk når kompliserte forhold skal formidles, for at budskapet skal holde vann og stå seg når motstanden kommer.

Og aller viktigst for oss har hun vært som inspirasjonskilde til kunnskapsutvikling og mobilisering av ungdom til samfunnsengasjement og deltakelse i offentlig debatt – manifestert gjennom skolestreikene i fjor høst og i mars i år.

XXXXXX

Fritt Ords *andre* prismottaker – organisasjonen NATUR OG UNGDOM – har latt seg inspirere, og har blitt den norske forankringen for denne etter hvert verdensomspennende bevegelsen.

Natur og Ungdom tok initiativet til den landsomfattende skolestreiken som fant sted i Norge 22. mars i år fra Mandal til Longyearbyen, og ga skolestreikende ungdom en organisatorisk ramme i Norge.

Men Natur og Ungdom har en over 50 år lang historie som viktig klimaorganisasjon, og har spilt en betydelig rolle i flere av de miljø- og klimakonfliktene som har utspilt seg i Norge. På 1980-tallet var de sentrale i å avdekke dumping av industriavfall, på 90-tallet i striden rundt gasskraftverk, og siden i arbeid mot oljeutvinning ved Lofoten, Vesterålen og Senja. Organisasjonen har i dag om lag 7500 medlemmer – de fleste mellom 13 og 18 år – og sies å være en av de sterkeste ungdomsorganisasjonene som jobber med miljø og klima i Europa. Siden slutten av 1980-tallet har Natur og ungdom hatt tett samarbeid med miljøgrupper på Kolahalvøya og etter hvert også i Arkhangelsk. Organisasjonen jobber gjennom lokallag og fylkeslag og utgir medlemsbladet *Putsj* fire ganger i året.

Organisasjonen har siden 1960-tallet jobbet standhaftig for bedre klima og miljø, gjennom ulike tiltak og virkemidler, men aldri tidligere har de opplevd liknende respons på noen aksjon de har involvert seg i, sier representanter for organisasjonen. Det er snakk om mobilisering av ungdom uten stemmerett – morgendagens velgere, med tydelig beskjed til politikerne om målrettet handling og høyere endringstakt. Aksjonene startet spredt og enkeltvis som en solidaritetsmarkering for Greta Thunberg i fjor høst, og har siden vokst i omfang fram mot skolestreiken i mars, som ble den største politiske demonstrasjon i Norge på mange år, med over 40 000 streikende skoleelever.

Er Fritt Ords pris for 2019 en snill og friksjonsløs tildeling? Om noen skulle mene det, henviser vi til kommentarfeltene og de sosiale mediene etter lanseringen av årets kandidater. Greta Thunberg selv har måttet tåle kaskader av kritikk, sjikane, latterliggjøring og naivisme-beskyldninger i løpet av den perioden hun har streiket og snakket om klimakrisen. Og i Norge har heller ikke skolestreikene blitt møtt med entydig jubel og støtte. Klimadebatten polariserer deler av norsk offentlighet i høyere grad enn før. Klimafeltet er ikke et hyggelig samlingssted der man klappes på hodet for glød og iver.

Det er også vesentlige politiske og økonomiske interesser involvert på mange nivåer, og store verdier står i konflikt. Debatten står i spenningen mellom dem som f.eks. vil fase ut oljenæringen for å dempe klimagassutslipp og dem som tror på en mykere omstilling gjennom markedsløsninger og innovasjon. Hvem sine interesser skal tillegges mest vekt?

En del av begrunnelsen for vår tildeling *er* nettopp at Greta Thunberg og Natur og Ungdom tør å gå inn i dette minefeltet og gjøre *sine* argumenter og interesser gjeldende. De synliggjør at ungdom som ennå ikke kan stemme ved valg, er redde for at nåtidens problemfortrengning og mangelfulle evne og vilje til å oppfylle Paris-avtalen vil få ødeleggende konsekvenser for deres voksenliv. «Det er vi som skal være her når klimaendringene har blitt verre», slår Natur og Ungdoms leder Gaute Eiterjord fast.

Kravene ungdommene stiller i klimastreiken er konkrete og tydelige: «Norske politikere har hatt klimamål i 30 år. De har ikke klart å nå ett eneste av dem, og de kommer ikke til å nå målet før 2020. Det skyldes ikke kunnskapsløshet eller mangel på innspill fra ungdom. (...)

Vi trenger ikke flere møter hvor vårt engasjement blir hyllet. Vi trenger å bli tatt på alvor», skriver Natur og Ungdoms nestleder Haldis Tjeldflaat Helle i Aftenposten.

Vel, kjære prismottakere, her står vi og hyller dere, men vi håper at det vi hyller dere for, energien dere har brakt inn i klimafeltet og mobiliseringen av ungdom, kan bidra til nødvendig handling – blant politikere og i næringslivet – nasjonalt og internasjonalt.

Og om noen har ment at det har rådet en kvelende konsensus på klimafeltet om i praksis å gjøre lite, langsomt, har skolestreikene bidratt til å slå sprekker i dette bildet. Streikene har i Norge skapt en intens og mangslungen offentlig debatt: et seriøst og viktig ordskifte der motforestillinger og nyanser, målkonflikter og ulik fordeling av sårbarhet har blitt trukket fram – alle disse kompliserende stikkordene som *også* kan si noe om hvorfor det går så langsomt framover. Denne opplyste, offentlige diskusjonen er også en del av streikenes fortjeneste. De har skapt et diskusjonsrom og gitt nytt surstoff til klimadebatten.

Skolestreikene gjorde også at ungdom slapp til i spaltene i en helt annen grad enn tidligere: Gina Gylver, tidligere leder av Oslo Natur og Ungdom, sa i vinter til Vårt Land at «man etterlyser unge stemmer i klimadebatten, men terskelen i mediene er veldig høy. (...) Vi har sendt inn hundrevis av kommentarer som aldri kommer på trykk, uansett hvor godt vi skriver. Vi er 'bare ungdommer' og har ingen tung tittel bak navnene våre som gir friplass i spaltene.» Skolestreiken bidro til å endre dette bildet – i det minste inntil videre.

XXXXXXX

Ungdommer bør ha et ekstra frirom til å utfordre og til å protestere – uten nødvendigvis å ha tatt inn over seg alle tenkelige og kompliserende sider ved saken – alle interessekonfliktene, motsetningene og dilemmaene.

Greta Thunberg gir dette en egen personlig dimensjon. Hun forteller i mange sammenhenger åpent at hun har fått diagnosene Aspergers syndrom og selektiv mutisme. «Jeg ser det meste i svart-hvitt, har en spesiell evne til konsentrasjon, er dårlig til å lyve og liker ikke alt det sosiale spillet andre synes å være så glade i», konstaterer hun saklig. Hun forteller også at dette faktum gir henne en særlig målbevissthet, og en beskyttelse mot alle de negative reaksjonene. Hun har med andre ord vendt diagnosene til en formidabel styrke.

Vi andre kan fra tid til annen bli passivisert av tvisyn og tvil – fanges av alle dilemmaene som også utvilsomt er der. Tvisyn er viktig, men man skaper ikke en global bevegelse av nyanser og motsetningsfylte refleksjoner. Det er slikt sivilt mot som Greta Thunberg oppviser som noen ganger gjør den store forskjellen, som bevisstgjør og mobiliserer – som kan flytte fjell. Ingen som hører på Greta Thunberg kan være i tvil om hvilken kraft og oppriktighet som ligger bak de enkle og direkte formulerte argumentene – hvilken skarphet og overskridelse som ligger i budskapet. Når hun står overfor de mektigste forsamlinger og fremfører sitt budskap fullstendig uopportunistisk og blir møtt med jubel, er det som om man lurer: Men hører de ikke hva hun sier?

XXXXX

Fritt Ord er en ytringsfrihetsstiftelse, ikke en klimaorganisasjon. Vi har følgelig vært opptatt av å fremheve prisvinnernes imponerende bruk av ytringsrommet i sine respektive omgivelser til å bevisstgjøre og aktivisere unge gjennom debatt, argumentasjon og politisk aksjon. Greta Thunberg og Natur og Ungdom har hver på sin kant vist at ytringsfriheten representerer en motmakt med stort potensial under bestemte forhold.

De har i praksis anvendt frihetsbegrepets to sentrale betydninger: frihet fra og frihet til. Frihet *fra* nåtidig kontroll av fremtidige livsbetingelser og frihet *til* å utrette noe selv – til å påvirke og til å flytte bevissthetsgrenser. Streikene kan ha satt i gang en politisk «sommerfugleffekt» der små endringer i forholdene ved et visst tidspunkt kan forplante seg og gi store virkninger senere.

De streikende ungdommene har blitt beskyldt for å spille på frykt og dommedagsprofetier – at krisefokuset virker passiviserende og får folk til å bli apatiske. Så langt er det lite som tyder på at mainstream-Norge har blitt lammet av angst.

Tvert imot har streiken lyktes i å mobilisere stemmer, og motstemmer, i en grad vi knapt har sett maken til på dette området. Vi har fått et tydeligere engasjement i å diskutere *hvor* radikale tiltak som er nødvendig. Vi har fått en engasjert diskusjon om forholdet mellom individuell adferd og endret livsstil og endring på systemnivå. Vi har også fått en viktig debatt om fordelingsvirkninger av miljøtiltak – både globalt og nasjonalt.

Disse diskusjonene var der også før skolestreiken, men nå er de brakt tydeligere fram i lyset, og ikke minst – det har vært en massiv mobilisering av ungdom, takket være våre to prisvinnere i dag.

Gratulerer med Fritt Ords Pris 2019!